

Din obscurul *alerui* se desprinde pe de o parte silaba inițială, din care se face interjecțiunea *a!* sau *hai*, pe de altă parte se desprinde silaba finală, din care se face un pron. pers. de pers. 3 sing. cu funcțiune de posesiv, iar fragmentul — *leru* — răi mine ca epitet mai mult sau mai puțin rațional pe lângă subst. *Doamne* din refren: *alerui Doamne* > *hai leri-i Doamne*.

Spiritul popular mai observă că pronumele *i* din *hai leri-i Doamne* este o inconsecvență gramaticală de oare ce, precum se vede și din interjecțiunea *hai* și din vocat. *Doamne*, în refren vorbește persoana 1 către a 2-a: inconsecvența se înlătură: *ha-leru-i Doamne* se face *hai leri-mi Doamne*.

În resumat, *hailerui* din refrenul colindelor române este biblicul *halleluiah*, scurtat de metrul versului popular în *hallelui*, transformat de fonetica română în *alerui*, apoi, sau prin trebuința de claritate naturală poporului său prin ingeniositate literară, despicat în trei: *a!* sau *hai*, interjecțiune cu care se adresează 1-a pers. sing. către a 2-a, *leru* —, epitet mai mult sau mai puțin rațional pe lângă subst. masc. din voc. sing. *Doamne*, — *i* sau — *mi*, pronume personal de a 3-a respective de a 1-a persoană sing. cu funcțiune de posesiv, răzămât pe misteriosul epitet *leru* ca în expresiunile *tristu-i suflet*, *tristu-mi suflet*.

Scurt, *Halleluiah Domine* > *Hailerui Doamne*. (1)

D. DAN.

(1) N'am puțință de a verifica dacă vine sau nu din *Halleluiah* refrenul *Lelo*, care există în unele cîntece de ale Bascilor. Bunăoară:

Leluan, Lelo
Leluan dot Lelo
La Lelo cuepetu cu.

Sau

Lelo ! il Lelo
Lelo ! il Lelo
Leloa ! Zarac
Il Leloa etc.!

Humboldt, *Mithidates*, IV, 353 Apud. Ar. Densușianu *Refrenul Colindelor în Revista Critică literară* I, 52

NOTE ȘI DISCUȚIUNI

In cestiunea fonetismului (1)

În sine, *fonetismul* nu însemnează alt-ceva de cît ruperea bruscă a orî-cărui legături cu trecutul unei limbi, și prin urmare, cu origina unei națiuni. Fonetismul iar, adică lăsarea scrierei cuvintelor în voia auzului și gustului fie-căruia, nu este de cît proclamarea anarhieî prin desființarea tutulor legiurilor anterioare și punerea în locul lor a voinței individuale ca unic și suprem criteriu. Și tot el, fonetismul, nu este de cît democratizarea pînă la ultimile margini a literaturii, cu alte cuvinte, decapitarea unei națiuni de aristocrația ei de frunte. Dar sunt oameni cari pretind că literatura trebuie să fie la îndemînă tutulor. Această pretențiune însă, ce, în realizarea ei, ar subordona pe oamenii de geniu și pe cele-l-alte culmi intelectuale, placului obșteî, este însuși distrugerea orî-căruî gust, orî-căruî avînt sufletesc, orî-cărei ideî marî și generoase mai presus de nivelul mulțimei. Și nicî-odată sistem mai fatal n'a existat pentru umilirea și îndobitocirea unui popor. Acest sistem și-a și dat la noi roadele ne măsurat de rele. Faptul că se cereau odinioară cel puțin oare-cari cunoștinți ortografice, dacă nu și o limbă excepțională prin puritate și frumusețe, a ținut mult timp pe loc desmățările de condei ce se produc astă-zî la lumina publicității. Și pentru ce nu s'ar produce? De timp îndelungat, publicul a fost obicinuit să creadă că vulgarele ciorî sunt vulturi cu largî aripî. Și de asemenea, de mult timp nu se mai cer nicî cunoștinți, nicî frase limpezî și curgătoare ca riul de cristal, nicî alegerî de cuvinte corespunzătoare imagineî sau ideî propriî, nicî ritm, nicî rimă, nicî măcar ortografie. Cu toate acestea, orî-cît de mare a fost răul, se cuvine a nu se tăgădui că, întru cît-va, el își are sorgintea în excesul contrariu al mișcării *latinisante* și *neolatiniste*. O exagerațiune aduce pe alta. Însă exagerările, și ele aduc natural contra-reacțiunî. Întru cît privește contra-reacțiunea produsă de excesul *nouei direcțiuni din Iași*, ea s'a manifestat aproape imediat după isbînda acesteî direcțiuni ce părea definitivă. Contra-reacțiunea în cestiune s'a schițat la început prin ne-intrarea în zisa direcțiune a scriitorilor celor mai eminenți și iluștri ai Românieî, cum

(1) Concluziunile conferinței ținute la 30 Noembrie 1900 la Ateneul din București.

sunt: Al. Odobescu, V. A. Ureche, Hasdeu și alții cari, ca Ion Ghika, de și au usat de publicitatea *Convorbirilor*, au rămas credincioși curentului neo-latin, adevăratei limbii române. Admirabilul Exarcu, unul dintre cei mai străluciți fondatori ai Athenoului, a simbolizat el însuși cu prisos, în forma clasică pe care a dat-o acestui templu elin și latin, care trebuie să fie tendința culturală a țării noastre, către care viitor trebuie să se îndrepte și cari anume îi sunt zeii-iar. De altă parte, Academia română, stimulată de prăvălirea la care asista, și-a moderat, în fața răului, diversitatea de tendinți, și s'a învoit să adopte o medie între etimologism și fonetism, stabilind ast-fel o normă ce, orî-cît de transitorie ar fi, a dat deja imense rezultate, pe de alta, un număr de scriitorii de valoare, au revenit încet dar zilnic asupra pasurilor ce făcuseră către *fonetism*. *Noua Direcțiune*, fie că a recunoscut ea singură greșeala ei, fie că a fost tîrită de noile curente, și-a modificat și ea acțiunea, iar în acest mod, anarhia a început a se limpezi, a-și perde din caracterul ei de intensitate, și, întocmai ca o boală ce și-a săvîrșit evoluțiunea, și-a domolit virulența. Dar premergătoare a acestei reacțiuni academice, a fost de sigur mișcarea ce s'a produs *prin* și împrejurul revistei «*Literatorul*» încă din anul 1880. Istoricul formațiunii ce a avut ca stindard această revistă și punerea în evidență a acțiunii acestei formațiuni, nu este oportun a se face acum: Răsboiul dintre formațiunea de la *Literatorul* și dintre cea de la «*Convorbiri*» s'a urmat cu prea multă înverșunare și ambele curente ce au eșit din acest răsboi sunt încă prea palpitate pentru ca această oportunitate să nu fie exclusă, și foarte rău fac cei din ambele taberi, deopotrivă interesați că nu păstrează o mai multă rezervă. Totuși se poate zice că, pe cînd la *Convorbiri*, evoluțiunea se urma în sensul arătat, «*Literatorul*» se reapropia treptat de formula lui *Heliade*, restabilea legătura distrusă dintre prezent și trecut, era trăsura de unire dintre timpul nou și clasicism, revenea treptat către generalitatea principiilor lui ortografice, și ținînd seamă de tot ce nu voise sau de tot ce nu putuse poporul să-și asimileze de la *Heliade*, cerca să inaugureze o eră nouă. Din punctul de vedere al formei și al fondului, această formațiune își reîntoarcea ast-fel ochii către națiunile neo-latine, trăia de aceiași viață sufletească și culturală ca națiunile occidentale de origină comună și proclama că, *fondul «în sine nu este, nu poate să fie de cît ce îl face forma să devină»* și

paradoxul că în o formă frumoasă poate să încapă *neantul* sau un fond inferior, necorespunzător cu manifestațiunea lui externă, era relegat în domeniul lipsei de logică și de judecată matură sau echilibrată. Dar credințele grupărei de la «*Literatorul*» se întemeiară mai ales pe principiile că o limbă și o literatură nu se pot momifica în trecut, că *archaisarea* este omorirea limbei, că este ruperea acordului cu prezentul, că o gravațiune neîncetată către noi se impune, că decî, o literatură trebuie să *inoveze* dacă vrea să trăească și să fie puternică, că exprimarea ideilor, fie prin grai, fie prin scris, trebuie să aibă flexibilitatea mătasei și duritatea oțelului și bronzului. În această ordine de idei aflîndu-se, este firesc ca cei de la *Literatorul* să fi repudiat ca o crimă frasa germană ca greoaie și neadequată geniului național. *Fonetismul* iar, nu putea să fie considerat de ei de cît ca ignorantism și abrutisare. De altă parte, dacă au mers către neologism, aceasta nu i-a condus de loc să escludă termenii eterogeni pe cari poporul a socotit să-și însușască în evoluțiunea vieții lui. Cultul formei în sfîrșit, i-a depărtat de banalitate, a fost pentru ei o disciplină dătătoare de roade bune, pe cînd ca fond, au căutat să represinte o realitate, — complexitatea sufletului modern, — iar nu o artificialitate, — sufletul primitiv sau pe cel clasic a căror noțiune nu puteau s'o aibă de cît din ce au lăsat să se întrevadă din amîndouă aceste suflete, autorii din timpurile ce nu mai sunt.

Fără îndoială, acțiunea grupărei în cestiune, și a avut, ca și acțiunea celor-l'alte formațiuni, greșelile ei, exagerările ne despărțite de tot ce e luptă. Dar cei cari cred că poate să existe lumină fără umbră tăgăduiesc posibilitatea luminei. Totul, în această privință s'ar reduce în a se ști, întru cît a fost lumina de puternică, sau de slabă, și întru cît a venit de la o direcțiune sau de la alta... Pentru limba și literatura unei țări, această stabilire importă însă puțin. Oamenii trec, numele se șterg...

De aceea, singura concluziune la care se poate ajunge și ce nu va jigni pe nimeni este următoarea:

Luptîndu-se unii în mai mult, alții în mai puțin, producîndu-se o mișcare într'un fel și alta în altul, din coprinsul acestui secol, limba română, răsare astă-zî aproape formată.

Iar dacă un Văcărescu ar mai trăi acum, cît n'ar tresălta el de bucurie cînd ș'ar da seama că n'ar

mai fi silit, la facerea testamentului său literar, să încredințeze creșterea limbei românesce ș'a patriei iubire exclusiv urmașilor săi proprii, ci că ar putea să încredințeze această sintă datorie românismului întreg.

A. MACEDONSKI.

Piatra porții Cetății albe.

La rîndul meu, cred că mi se cuvine a zice cite-va cuvinte în privința *pietrei porții Cetății albe*, despre care au vorbit în «Noua Revistă Română» d-nii N. Iorga și I. Tanoviceanu.

În cartea «Basarabia din secolul XIX» am dat atît facsimile, cît și traducerea inscripțiunei; cred nemerit a o restabili aci în întregimea ei. Iat-o:

† ПУД ЛЕТН ВЪПАЗИЕНІ
Я ГНЯ „ЛУДИ СЪВЕРШИСА ВЕЛНКА
ВРАТА ВЪ ДНЬКИ ВЛАГОВЕСТНЕВАГО НС
ТЕФАНА ВОЕВОДА К Н ВЪ ДНІ
ПАНОУ ЛОУЦИ ПАНОУ ХЕРМАНОУ

Partea deteriorată este în linia a doua și în linia a cincina a inscripțiunei, însă restul e cit se poate de lizibil.

În adevăr însă cum că litera a treia a *datei* poate să fie п și nu л precum am socotit eu, luînd-o drept 30, în această privință sunt cu desăvîrșire convins de d. Tocilescu epigrafistul nostru de frunte.

Nu sunt însă de părerea d-lui Tanoviceanu, care zice:

«Cînd am citit facsimile pietrei am văzut că data, *dacă există*, pare a fi mai mult 1482 de cît 1438»,
Și mai departe d-sa adaogă:

«de oare-ce datele se puneau pe acea vreme de la facerea lumei».

Această din urmă considerațiune cade cu desăvîrșire, imediat ce vom traduce inscripțiunea în întregimea ei. Iat-o:

În anul de la întruparea
Domnului (data) s'au zidit marile
porți în zilele cuviosului Ștefan
voevoda și în zilele
(lui) pan Luca pan Horvat.

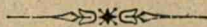
Cuvîntul *воплощеніе* e bine păstrat, perfect lizibil și nu se poate pune la îndoială, or acest cuvînt în românește trebuie tradus prin «nașterea, întruparea». Acum despre dată. Întîia literă, adică л are perfect păstrată codița „, decî este 1000, a două

literă ѱ asemenea s'a conservat, și îndoielnice sunt numai cele din urmă două litere, dar argumentele aduse de onor. d. Tocilescu sunt destul de puternice, pentru ca să considerăm, că d-sa are dreptate, ci nu eu sau d. N. Iorga.

Acum, în ceia ce privește a cincina linie din inscripțiune, aci, pare-mi-se că m'a infundat d. I. Tanoviceanu. Am studiat din nou facsimile, l'am studiat cu lupa zile întregi, și înclin spre părerea d-sale că acea linie poate fi: ПАНУ ЛОУЦИ ПАНУ ХЕРМАНОУ. Adică a lui Pan Luca (genetivul Luți) și a lui pan Cherman.

Or și cum, trebuie cu toții să dăm partea leului, d-lui Tocilescu, căci d-sa este acela, care, cu luminele sale și istețimea sa epigrafică, a corectat greșala principală, (dacă greșeală a fost) din traducerea inscripțiunei, făcută de mine.

ZAMFIR C. ARBURE.

MIȘCAREA LITERARĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ

Din istoria României contemporane (Recensie asupra scrierii d-lui Damé) de Ștef. Orășanu București 1901, in-8°

Dările de samă ale d-lui Orășanu au tot-deauna o valoare proprie. Une-orî cartea despre care vorbește criticul fiind înlăturată, în locul ei cetitorul are cercetarea pătrunzătoare și bine întemeiată a acestuia; alte orî anume puncte sînt tratate în critică mai bine decît în opera criticată sau lucruri lăsate la o parte sînt adause cu prilejul dării de samă.

Cartea d-lui Frederic Damé, *Histoire de la Roumanie contemporaine*, e clasată acum definitiv printre cărțile rele, și d-l Orășanu, a căruî analiză critică a apărut întîiu în «Convorbirile literare», nu va fi contribuit puțin la aceasta. Afară de anume cercuri și anume persoane pe care nu le impresionează de loc adevărul și care țin, din deosebite motive la părerile lor false, după ce se dovedește că ele sînt false, nimeni nu se va folosi la noi de grăbitul și tendențiosul *Machwerk* al d-lui Damé. Dar chiar cînd acest păcat literar va fi lăsat uitării de toată lumea, se vor citi cu plăcere paginile de critică ale d-lui Orășanu, în care judecăți temeinice și observații fine se presintă într'o formă spirituală și tot-deauna interesantă.

N. IORGA.